

SANCTE CHRISTOPHERS GILLES
CHRONICA 1998

SANCTE
CHRISTOPHERS
GILLES
CHROENICA
1998

XXXIX
Kalmar 1998

Redaktör
Gunnel Forsberg Warringer

Behjälplig vid ordbehandlaren
Henrik Åhlin

ISSN 0283-8184

Texten är satt med typsnittet Garamond
Papperet i omslaget är Tre Kronor och i inlagan
Grafisk utformning Lars B Hansson, Studio Esplanad
Omslaget är tryckt hos Lindegrens, Kalmar
Inlagan är tryckt hos Primo AB, Oskarshamn

1998

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Birger Carlsson

Något om Berga by

6

Birger Carlsson

Kvarnen på Kvarnkullen

34

Birger Carlsson

En släkt och en gård i Berga by

36

Gunnel Forsberg Warringer

Pehr Edwall, gillesklerk och prost

46

Pehr Edwall

Pehr minns på Christophergillet

51

Birger Carlsson

Ur en gammal bok om Christophergillet

57

Birger Carlsson

Berättelse om Sancte Christophers Gille

60

Något om Berga by i Kalmar

AV BIRGER CARLSSON

Berga by är som Christopher-Gillet ”af högeligen wyrdnadswärdh Åhlder, förthu ingen weth rätt Besked om dess instiftandhe, thet ähr fullervist at thet bestånd-hat genom flere Hundra åhr”.

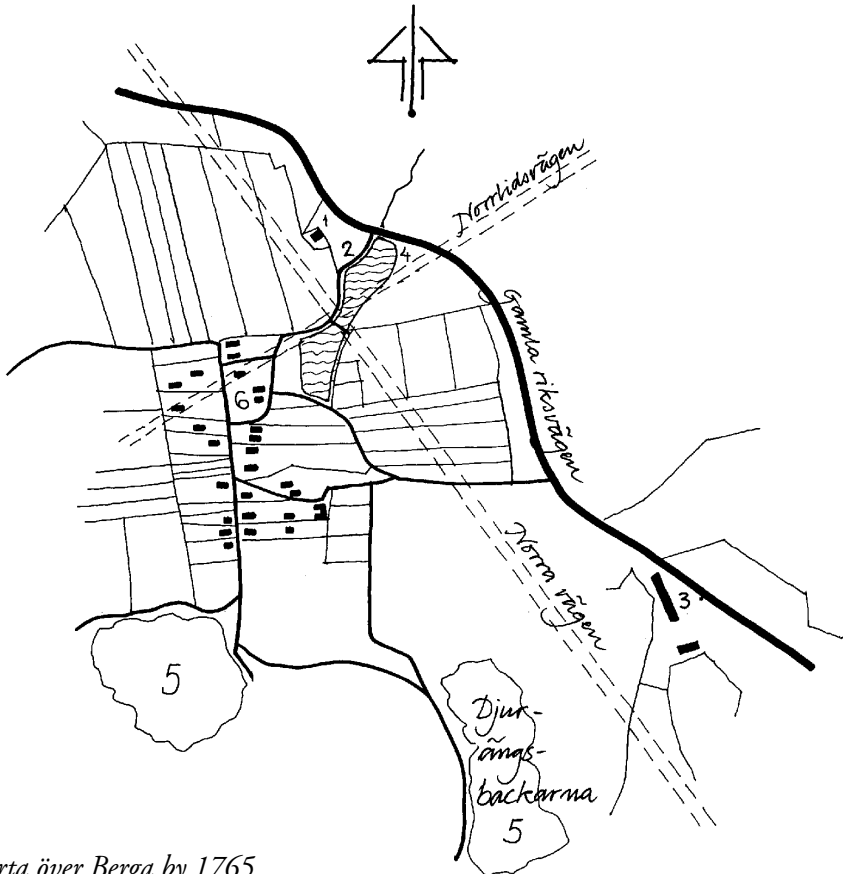
Läge och omfattning

Den första kartan, som finns över byn, är daterad 1765. Då var byn en radby, sådana som ännu finns kvar på Öland.

Vid nuvarande Berga Konvalescenthem (Bergagården) som i skrivande stund tyvärr är rivningshotat, började bygatan, för att sedan sträcka sig norrut. På bägge sidorna av gatan låg gårdarna med boningshus, ladugårdar och uthus. Byn hade då och framöver eget byalag.

Ägorna hade efter arvsdelningar blivit små åkerlappar spridda över hela byn. Man fick köra över varandras ägor för att komma till sin egen åker. Berga by gränsade i söder till Skälby Kungsladugård. Gränsen gick ungefär från Djurängsbackarna över Funkabo (som då hette Funkebo) och ut i Skälbyviken. I väster stötte byn mot Elferslösa by och i norr till Krafslösa by, som då hette Krasslösa. Det tyska inflytandet på vårt språk gjorde att dubbel-s skrevs ß, som sedan i detta fall blev -fs- i svensk språkdräkt. Gränsen gick ungefär där nu Amerikavägen och norra delen av Norrlidsvägen ligger och sedan ut till Svartö, vars norra del tillhörde Krafslösa och den södra Berga by.

Skogen och fisket var gemensamt för byns gårdar. Skogen sträckte sig från

Karta över Berga by 1765

1 Berga Kroe	2 Dahlmans Stugor	3 Tegelbruket
4 Berga Floe	5 "Oduge stenig mark"	6 Radbyn

nuvarande Borgavägen och österut. Mot Skälby och Krafslösa stötte syd- resp. nordgränsen.

Öster om skogen låg så Kalmarsund med det gemensamma fisket, där var och en fiskade efter behov. På vintern drog man not. Då samlades bönderna i byn med drängar och löskefolk. Man högg upp vakar i isen och med långa stänger fördes noten under isen. Noten drogs sedan upp på isen. Så fiskade man av vikarna - från Skälby till Svartö.

Lika viktigt som fisket var tillvaratagandet av tången. Den kördes hem till gårdarna och användes som gödning och ansågs som mycket god gödsel. Den användes också som tätningsmedel och isolering vid husbyggen.

Allmänningarna

I byn fanns också ett par allmänningar, den västra och den östra. Den förra låg där Bergaskolan ligger. Således där Nissestigen, Tomtestigen och Drottning Blankas väg nu drar fram. Ett tegelbruk låg ungefär mellan Berga centrum och intilliggande bensinstation (Burgundervägen). Den östra allmänningen låg omkring nuvarande Trollbacken. Den västra var den mest bebyggda. Marken var stenig och karg. *Oduge stenig mark* står det på kartan. Där fanns det ett par fattigstugor och ett par båtsmanstorp. Vidare bodde där en skomakare och senare en skräddare.

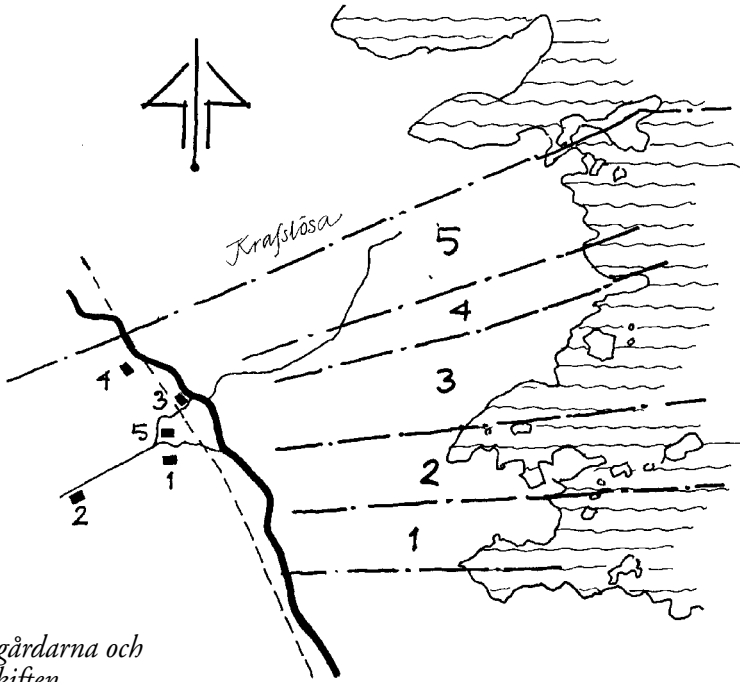
Stora landsvägen och krogen

Den gamla riksvägen från Kalmar norrut löpte genom byn från "Funkabotorpet" mot Säfströmska gården, där nu Birgittakyrkan ligger. Sedan i nordvästlig riktning genom nuvarande Berga centrum, Drottning Blankas väg, Sagovägen, Kaptén Karlssons väg och fram till "Kraslösa" där den svängde västerut mot den gamla kvarnen.

I hörnet av Norrlidsvägen och Kaptén Karlssons väg låg då "Dahlmans stugor" - 11 st hus, varav ett var krog. Söder om stället rann en bäck "Berga Floe". Där rastade bönderna, som var på hemväg från Kalmar. Hästarna vattnades vid floen, medan de resande förfriskade sig på krogen. Dahlmans stugor blev sedermera efter skiftet i slutet av 1700-talet gård nr 3 i Berga.

Djuringsbackarna

Det fanns flera kullar inom byn som kallades "oduge stenig mark" bl.a Djuringsbackarna. Namnet har de troligen fått av att där steglades under Kalmarkriget en dansk hövitsman vid namn Djuring. Dagens namn Djurängen är alltså en förvrängning.

Karta över gårdarna och deras skogsskiften.

En mycket förändrad by - kring sekelskiftet 1900

Om vi går cirka 150 år framåt i tiden alltså efter de tre skiftena - storskifte, enskifte och laga skifte - hur såg då Berga by ut?

Gårdarna hade placerats ut och jorden låg i huvudsak runt bostadshuset och ladugården. Skogen längs sundet liksom fiskevattnet hade delats upp efter gårdarnas storlek. Lerjorden söderut mot Skälby hade också delats upp.

Gårdarna

Om man numrerar gårdarna efter skogsskiften (se kartan) med början längst i söder blir gård nr 1 Lorenz Jonssons gård, sedermera Bergagården. Skogsskiftet gränsade i söder till Skälby. Från Funkabo ut till mitten av Skälbyviken.

I norr ungefär längs Villagatan. Gården köptes i mitten av 1800-talet av Per Olof Lorenz Jonsson. Han hade tidigare skött eller arrenderat Säfströmska gården. Lorenz Jonsson, som allmänt kallades "farfar", byggde byns ståtligaste bostadshus. Ett tvåvåningshus med stora salar och en enorm öppen veranda på framsidan med balkong över. En stor trädgård omslöt byggnaden. Hans son, Georg Jonsson f. 1864 kallad "Gobban", övertog gården 1888. Han gifte sig med sin kusin Alma Jacobsson från granngården och de fick en dotter Anna, som omkring 1915 gifte sig med Gustav Thörnblom, anställd vid kartverket i Stockholm.

Georg Jonsson dog 1929 och hustrun Alma drev gården till 1930 då Ragnar L. Jeansson köpte gården och byggde om corps de logiet. Jorden, som tillhörde gården sköttes av en rättare, Simon Gustavsson, som senare tog sig namnet Tjärvar. Sex år senare byggdes en ny byggnad, denna gång utanpå den gamla! Gården var nu inte så stor - den mesta jorden inklusive hela Svensknabben hade Lorenz Jonsson sålt redan före sekelskiftet till John Jeansson. Skogsskiftet norr om Bergagårdens, d.v.s. gård nr 2, tillhörde Berga Bruksgård.

Området omkring Villagatan, öarna Tallholmen, Gulland och Kalvholmarna, vilka ingick i gårdens skogsskifte såldes redan tidigt till John Jeansson. Gränsen för Berga Bruksgårds skogsägor gick mitt i Bergaviken och västerut mot Borgavägen.

Berga Bruksgårds boningshus låg där Lübecksvägen nu slutar. Den var alltså den västligaste av byns gårdar. Till den hörde ett tegelbruk, där det tillverkades ett något grövre tegel än det gängse. Det sägs att Tullbroskolan och Skälbyskolan i Kalmar skall vara byggda med tegel från Berga Bruksgårds tegelbruk. Ägaren var J Kullman, som år 1890 sålde gården till John Malmborg, som i sin tur frånträdde gården 1905 och i stället köpte Kläckeberga gård. Förmodligen köptes då Berga Bruksgård av Nygårde Tegelbruk, som senare sålde delar av gården till Emil Jönsson från Lilla Harrie i Skåne. Nygårde behöll de västliga delarna och tog fram till 1930-talets slut lera därifrån för tegeltillverkning.

Emil Jönsson gifte sig med Anna Nelsson, född i USA. De hade två döttrar och en son. Äldsta dottern Anna Greta är gift med prosten Lennart Fröler i Kalmar, Ulla med en läkare i Halmstad och sonen Lars-Göran är lantmästare och

Lorenz Jonssons gård sedermera Bergagården.

bosatt i Garpenberg.

Ladugården revs på 1950-talet och bostadshuset på 1970-talet. Alla var byggda av brukets tegel. Emil Jönssons bror Kristoffer bodde också på gården. Han var byns ”tekniker”, Han skötte byns tröskverk, stenkross, sågverk m.m. Mera om detta senare.

Skogsskiftet nr 3, vars södra gräns gick mitt i Bergaviken, alltså norr om Berga Bruksgårds ägor, hade sin norra gräns strax söder om Bergaudd, således hela Bergaviksområdet med badet och öarna strax utanför. Ön Saxen eller Fårön som den också kallades eftersom gården hade ett tjugotal får där om sommaren, tillhörde också gården även så ett par kobbar längre ut i sundet, döpta till ”Skitöarna”. Själva gården låg där ”Dalmans stugor” låg enligt den gamla kartan, se sidan 7.

Berga nr 3 beskrivs i en särskild artikel: ”En släkt och en gård i Berga by”. (Se sid 36) Tilläggas kan att Gustav Carlsson, som ägde gården mellan åren 1875 och 1914, var ledamot bl.a. i Kalmar kyrkoråd och då var med om att besluta om inköp av lindar som planterades på Södra Kyrkogården, Slottsallén, framför Tullbroskolan och vid Skälbyskolan. Han inhandlade även för egen räkning sex

Berga Bruksgårds boningshus

trääd, som planterades längs riksvägen vid hans egen gård.

Karl Karlsson och hans hustru Ida, född Sandell, från Hjortholmen, Vittskövle by i Skåne, brukade gården till 1944. Ida Karlssons far var ladufogde på Vittskövle slott fram till omkring 1915, då han köpte egen gård, Hjortholmen,

Berga 3 såldes till Kalmar stad 1945, med undantag av boningshus och stor trädgård. Karl Karlsson och Ida bodde kvar där och gick bort 1970 resp. 1977. Därefter såldes huset till sonsonen Bo Carlsson och hans fru Marie.

I och med att Berga by blev inkorporerat med Kalmar och kallades Kalmar Landsförsamling blev Karl Karlsson representant för densamma i Drätselkammaren stadsfullmäktige, skolstyrelsen m.m. Han blev landstormskapten och var under andra världskriget chef för luftbevakningen i länet. Han var också ordförande i Kalmar skyttegille, som under kriget hade mer än 1 000 medlemmar. Han kallades i pressen ”skyttegeneralen” och har fått en gata uppkallade efter sig, Kapten Karlsson väg, som ju är en del av gamla Riksvägen.

Till gården hörde ett undantagshus som låg 300 m norr om gårdens boningshus. Dit flyttade föräldrarna när sönerna övertog gården.

Karl och Ida Karlsson hade två söner, Carl-Gustav, ingenjör i Västerås, samt författaren, som till helt nyligen tillsammans med hustru Birgit bebott undan-

Berga 3, Kapten Karlssons gård

skiftet norr om Berga 3 var den minsta gården i byn. Den låg där kommunen nu har en fastighet för dagverksamhet för handikappade och är byggd som en liten herrgård med två flyglar. Den ursprungliga gården kallades "Knallegården". Namnet härstammar troligen från J G Johannesson, som i slutet av 1800-talet köpte gården och som ansågs mycket ekonomiskt lagd. Sonen Johannes som övertog

tagshuset. Nu har deras dotter Lena med familj flyttat in där. Undantagshuset kallades tidigare "Westerlundska stället" efter en mältare, som lät bygga en kvarn öster om landsvägen.

Se separat kapitel sid 34

Den fjärde gården i skogs-

Undantagshuset till Berga 3, tidigare Westerlundska stället.

Ekelid

gården efter faderns död, var lite av en särling i byn - han skrev dikter och läste poesi. 1916 sålde han gården till Albert Lindeström, f.1873 i Segerstad på Öland.

Albert Lindeström startade en karamellfabrik i Kalmar, "Kalmar konfekt- och karamellfabrik" vars namn senare ändrades till "Röda ugglan". Särskilt under första världskriget blomstrade fabriken, då husmödrarna köpte karameller och smälte dem till socker. Det var ju sträng sockerransonering.

Albert lät bygga ett mycket påkostat boningshus med ekparkett på golven och med handblåst fönsterglas. Hans maka Emelie, född Adolfsson, från Kalmar tyckte inte om namnet Knallegården utan döpte det till Ekelid, vilket området fortfarande kallas.

Jorden och skogen var utarrenderad till granngården "Bolagsgården" (gård nr 5, se nedan). Efter kriget gick fabriken sämre och Lindeström sålde densamma för en billig penning till kamrer Edgren, som köpte den genom bulvan. Albert Lindeström startade då tillsammans med några herrar i Kalmar "Kalmar kreditförening".

1942 köpte svärsonen Teodor Willebrand och hans maka, dotter till Lindeström, gården. Han arbetade då på kreditföreningen, där Lindeströms son Arne blivit direktör. Teodor och Svea Willebrand bodde kvar på Ekelid till 1966, då de sålde gården till Kalmar stad. Familjen flyttade därefter till Gräsgårde, där de köpt en fastighet, som sonen Hans nu övertagit.

Den största gården i byn, gård nr 5, var den vars skogsskifte låg nordligast i byn, alltså mot Krafslösa by. Gården kallades Bolagsgården på grund av att tre gårdar var ihopslagna till en. Den ägdes i slutet av 1800-talet av Carl-August Jacobsson, född 1830 och död 1905. Gården övertogs 1901 av August Lorens-son, gift med en dotter till Carl-August Jacobsson. Hans fru var syster till Lorenz Jonsson på Bergagården. Lorenz Jonssons son Georg (Gobban se ovan) gifte sig med Carl-August Jacobssons dotter Alma. Alltså var Georg och Alma kusiner, vilket på den tiden var mycket anmärkningsvärt, näst intill förbjudet.

Gården såldes 1917 till bröderna Axel, Hugo och Melker Johansson från Rockneby. De var födda på Danerums gård i Kåremo, Rockneby. De arrenderade 1912 Knappegården i Rockneby men köpte alltså några år senare Bolagsgården. Efter en tid lämnade Melker gården och startade en rörelse i Rockneby.

Bröderna Axel och Hugo drev gården mycket driftigt och framgångsrikt. De köpte till mer jord och arrenderade jorden till både Bergagården och Lindeströms gård. Ladugården var en stor U-formad byggnad som låg cirka 200 m norr om Bergagården. Den västra längan låg längs Bruksvägen. Ursprungligen fanns där tre mangårdsbyggnader från 1700-talet: "Jacobsgården", "Dalgrensgården" och "Lergöken". Det sista huset hade fått sitt namn av att huset rikligt försetts med fantasieggande snickarglädje. Lergöken revs så sent som i början på 1940-talet.

Boningshuset, där Axel och Hugo Johansson bodde låg ca 100 m nordost om ladugården. Det byggdes i början på 1900-talet och renoverades av bröderna, som bodde på bottenvåningen. På andra våningen bodde en syster till dem, Helfrid, som var gift med snickare Julius Svensson. De hade en son Tage, som arbetade på gården. Han omkom vid en traktorolycka 1945.

Axel och Hugo sålde gården 1946 till Kalmar stad. De köpte en gård Flakö i Kåremo, där de bodde de sista åren. Den ägs nu av Yngve Johansson, åklagare i

Gård nr 5 Bolagsgården

Oskarshamn, brorson till Axel och Hugo Johansson.

Byalaget

Berga by hade ett eget byalag, där ägaren av Berga Bruksgård, J. Malmberg under många år och tills han sålde gården var ordförande eller ålderman.

Byalaget behandlade gemensamma frågor för byn och dess allmänning. Så t.ex. utsåg man där byordningsman, fattade beslut om utarrendering av mark liksom av jakt och fiske, byalagets finanser, underhåll av vägar, fördelning av betet inom allmänningen mm. Av nu tillgängliga handlingar framgår bl.a. att man gemensamt tog ett visst socialt ansvar. Således finns beslut om att betala hyran för "Balkmansstugan" som varit upplåten åt en änka efter en arbetare i byn.

Mera om byn

I början av 1900-talet hade Berga by eget tröskverk, stenkross, sågverk och foderkvarn. Dessa drevs i början av en lokomobil men byttes ut under första